

Thema 1 Egypte

Samenvatting

De Nijl

Egypte bestaat voor het grootste deel uit woestijn. Dwars door de woestijn stroomt de rivier de Nijl. Door de Nijl kende Egypte drie seizoenen: het natte seizoen, het zaaiseizoen en het oogstseizoen. In de winter overstroomde de Nijl en in de lente waren de oevers van de Nijl vruchtbaar. De boeren zaaiden tarwe, gerst, linzen, fruit en nog veel meer. Na een paar maanden konden de boeren dan oogsten. Soms overstroomde de Nijl niet. De oevers droogden dan uit. Dat betekende honger voor de mensen. Daarom gingen de boeren met dijken, kanalen en vijvers werken. De boeren bedachten irrigatie: ze leidden het water naar plaatsen waar het niet vanzelf kwam. De boeren werkten samen om elkaar te helpen. Ze bedachten ook slimme hulpmiddelen, zoals een hefboom. Voortaan werkten de boeren ook in de zomer op het land. Er was nu bijna het hele jaar genoeg water en dus genoeg te eten. Onder de zon groeide alles extra snel en de boeren konden wel drie keer per jaar oogsten. Veel boeren kozen een ander beroep. Egypte werd een rijk land.

Goden in Egypte

De Egyptenaren geloofden dat goden de wereld om hen heen bepaalden. Daarom waren priesters erg belangrijk. Zij waren de baas van de tempels en vertelden de mensen wat de goden wilden. De offers die de mensen voor de goden brachten, hielden de priesters zelf. Als er vervelende dingen gebeurden, kregen de priesters vaak de schuld.

De mensen geloofden dat als je doodging, je op reis ging. Je lichaam had je nog steeds nodig, daarom werden de doden goed verzorgd. Als je heel rijk was, kon je lichaam met speciale olie worden behandeld en daarna werd je lichaam in linnen gewikkeld. Door die behandeling kon er geen lucht meer bij komen. Zo'n lichaam heet een mummie. Een dode moest door poorten en doelhoven en moest spreken en wachtwoorden opzeggen. Als de dode bij Osiris (de god van het dodenrijk) kwam, werd zijn hart gewogen door de hond van Osiris, Anubis. Als je geen goed leven had geleid, at de hond het hart op. De vrouw van Osiris was Isis (de godin van de liefde). Seth (de god van het kwaad) was de broer van Osiris.

Farao's en hun graven

De koning van Egypte werd de farao genoemd. De Egyptenaren geloofden dat de farao een god op aarde was. De farao was heel machtig; hij was de aanvoerder van het leger en de baas van de priesters. Hij droeg een witte en een rode kroon, een vals baardje en een slangenkop op zijn voorhoofd. Farao's lieten speciale graven voor zichzelf bouwen: piramides. De eerste farao die dat deed was Cheops. Het was de grootste piramide die ooit gebouwd is. Een piramide was niet alleen van buiten bijzonder, maar ook van binnen: er was een grafkamer voor de farao en er waren schatkamers voor alle spullen. Er waren ook geheime gangen en valkuilen om rovers buiten te houden. De Egyptenaren schreven alles op. Ze schreven met hiërogliefen. Dat waren geen letters maar tekens. Ze schreven de wanden van piramides, paleizen en tempels vol met hiërogliefen.

Les 1 De Nijl

- Egypte bestaat voor het grootste deel uit woestijn.
- Dwars door de woestijn loopt de rivier de Nijl.
- De Nijl overstroomde elk jaar in de winter. In de lente bleef de grond vruchtbaar achter. In de zomer droogde de grond uit. Dat waren de seizoenen van Egypte.
- De Egyptenaren gingen samenwerken. Ze maakten dijken, kanalen en vijvers om het water te beheersen.
- Zo konden ze het land irrigeren.
- Er kwam meer voedsel in Egypte. Veel boeren kozen voor een ander beroep. Er kwamen meer mensen naar Egypte. Het werd een rijk land.

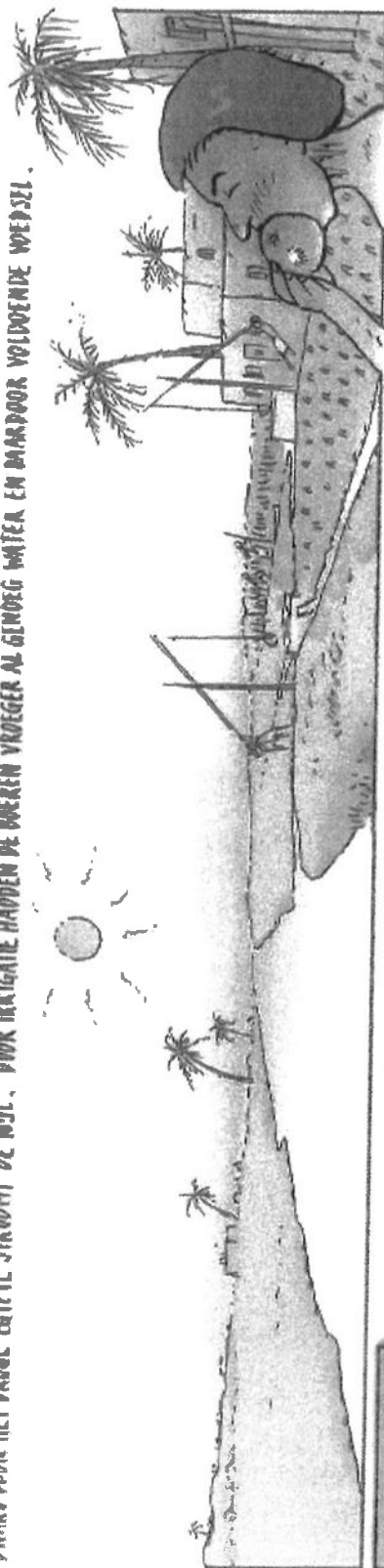
Les 2 Goden in Egypte

- De Egyptenaren geloofden dat goden alles om hen heen bepaalden.
- Priesters vertelden de mensen wat de goden wilden. De priesters werden erg belangrijk.
- Egyptenaren geloofden dat ze na hun dood op reis gingen. Daarom werd hun lichaam goed verzorgd en kregen ze geschenken mee in het graf.
- Belangrijke goden waren Isis en Osiris. Isis was godin van de liefde. Osiris was god van de doden.

Les 3 Farao's en hun graven

- De farao was de koning of koningin van Egypte.
- De mensen geloofden dat een farao gelijk was aan een god.
- Farao's lieten speciale graven voor zichzelf bouwen.
- Cheops bouwde de eerste piramide.
- De Egyptenaren schreven met hiërogliefen. Ze gebruikten geen letters maar tekens.

DWARS DOOR HET DROGE EGYPTES STRAOMT DE NIJL. DOOR IRRIGATIE HADDEN DE BOEREN VROEGER AL GINDEG WATER EN DAARDOOR VOLDIENDE WOENSEL.

DE EGYPTENAREN GELOOFDEN DAT HUN GODEN ALLES BEPAALDEN.

ZE GELOOFDEN DAT ZE NA HUN DOOD OF REIS GINGEN. DAAROM WERD HUN LICHAAM GOED VERZORGD ...

... EN KRIEGEN ZE GESCHENKEN MEE IN HET GRAF.

DE FARAO WAS DE KONING VAN EGYPTEN EN MEN VOND HEM GELIJK AAN EEN GOD.

HIM, ALS IK DORRGA
HIM, ALS IK DORRGA
HIM, ALS IK DORRGA

FARAO'S BOUWDEN SPECIALE GRAVEN VOOR ZICHZELF.

CHIEFS BOUWDE DE EERSTE PIRAMIDE.

STAP 2 Begrippen

Nijl

Een rivier in Egypte. De Nijl loopt dwars door de woestijn. Door de overstromingen van de Nijl was de grond van de oevers erg vruchtbaar.

irrigatie

Een manier om het hele jaar door voldoende water te hebben voor het land. In Egypte groeven de mensen dijken, vijvers en kanalen. Zo konden ze het water naar de akkers laten stromen.

seizoenen

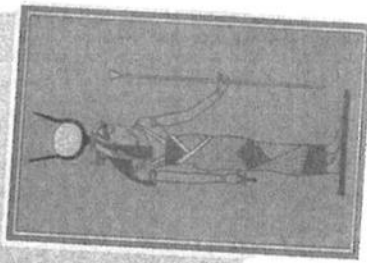
Delen van het jaar. In Egypte was het jaar opgedeeld in drie seizoenen. In het natte seizoen stonden de oevers onder water, in het zaaisizoen waren de oevers vruchtbaar. In het oogstseizoen konden de boeren alle gewassen oogsten.

Osiris

De god van het dodenrijk. Hij werd afgebeeld als een mummie met een kroon.

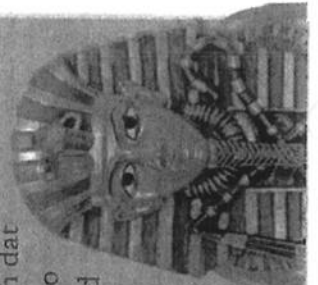
Isis

De godin van de liefde en van kinderen. Zij werd afgebeeld met hoorns op haar hoofd. De hoorns stonden voor de troon van Egypte.

farao

De koning van Egypte. In Egypte geloofden de mensen dat de farao een god was.

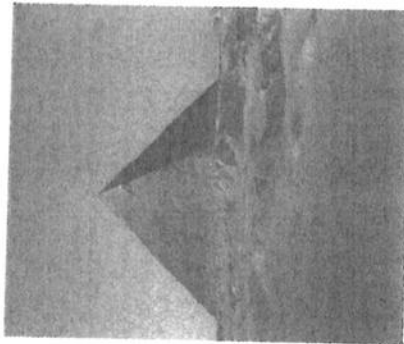

mummie

Een dood lichaam dat niet vergaat omdat het op een speciale manier is behandeld.

piramide

Het graf voor een farao. Een piramide heeft een bijzondere vorm. De bodem is precies vierkant. Bovenin komen vier driehoeken samen in een punt. De driehoeken zijn precies even groot.

hiërogliefen

Het schrift van de oude Egyptenaren. In plaats van letters gebruikten de Egyptenaren tekens. Daarmee schreven ze op stenen en op papier.

Thema 2 Het Romeinse Rijk

Samenvatting

Een enorm rijk

De Romeinen hadden een groot wereldrijk, van Azië tot Afrika tot en met Europa. Romeinen waren echte veroveraars. Vanuit Rome overwonnen ze eerst alle volken in Italië. Daarna gingen ze steeds verder Europa in. Ze kwamen zelfs tot in Nederland. Over zee trokken de Romeinen naar Sicilië, Spanje, Griekenland en Noord-Afrika.

Een beroemde generaal van het Romeinse leger was Julius Caesar. Hij trok over de Alpen en veroverde de landen van de Galliërs en Germanen. Caesar wilde de baas worden over het Romeinse Rijk, maar hij werd vermoord. Octavianus pakte het slimmer aan dan Caesar. Hij werd vrienden met alle belangrijke mannen. Octavianus werd de eerste keizer van Rome. Hij kreeg ook een nieuwe naam: Augustus. Hij bracht rust en vrede in het Romeinse Rijk. Deze tijd heet de Pax Romana. De keizer trok soms het ene overwonnen volk voor en dan weer het andere, hierdoor gingen de volken nooit met elkaar samenspannen tegen de Romeinen. 'Verdeel en heers' noemden de Romeinen dat.

Rome: een wereldstad

Rome was de hoofdstad van het Romeinse Rijk. Er woonden meer dan een miljoen inwoners. In het centrum van Rome lag een plein: het Forum. Daar was het altijd druk. Mensen konden luisteren naar toespraken, kijken naar beroemde acteurs en mensen uit verre landen. Er was een verhoging gebouwd, waar Romeinse leiders het volk toespraken. Aan het Forum lag ook de senaat: het vergadergebouw van alle belangrijke mannen in Rome. De Romeinen vonden dat het Forum het centrum van de wereld was. De Romeinen woonden in verschillende soorten huizen. Er waren paleizen, villa's en huurkazernes. De paleizen waren gebouwd op de heuvel Palatijn, waren versierd door kunstenaars en er waren moderne uitvindingen, zoals badkamers en wc's. De huurkazernes leken op onze flats. Maar ze waren niet zo stevig en er was steeds instortingsgevaar. Het was er overvol en de bewoners klaagden over veel lawaai. De Romeinen vervoerden water via aquaducten en riolen naar en uit de stad. In badhuizen hielden de mensen zich schoon. Om de mensen te vermaken organiseerde de keizer gladiatorgevechten in het Colosseum. In Circus Maximus konden de Romeinen naar races met paardenwagens kijken.

De keizer en andere goden

De Romeinen geloofden in veel goden. Jupiter was de belangrijkste god. Hij was de god van de hemel. Zijn dochter was Venus (godin van de liefde) en zijn broer was Neptunus (de god van de zee). Mars was de god van de oorlog, hij was de vader van de tweeling Remus en Romulus. Venus was erg verliefd op Mars. Als de Romeinen een volk veroverden, bouwden ze vaak voor de goden van dat volk ook een tempel in Rome. Ze geloofden ook dat hun keizers goden waren. Omdat de christenen de keizer niet als god wilde vereren, werden deze mensen vervolgd. De christenen geloofden dat er maar één god was. Veel christenen werden gevangengezet en moesten in het Colosseum vechten met gladiatoren en wilde dieren. De christenen verstopten zich in de catacomben (begraafplaatsen) van Rome. Toch werden steeds meer Romeinen christen. Keizer Constantijn was de eerste keizer die christen werd. Hij zorgde ervoor dat de christenen niet meer werden vervolgd en bouwde veel kerken. Hij maakte van het christendom de enige godsdienst van het Romeinse Rijk.

Les 1 Een enorm rijk

- De Romeinen hadden een groot wereldrijk.
- Generaal Julius Caesar veroverde veel gebieden.
- Hij wilde de enige leider worden. Hij werd vermoord.
- Octavianus werd de eerste keizer van Rome. Hij werd keizer Augustus genoemd.
- Keizer Augustus bracht vrede in het Romeinse Rijk: de Pax Romana. Daardoor bleven de overwonnen volkeren rustig.

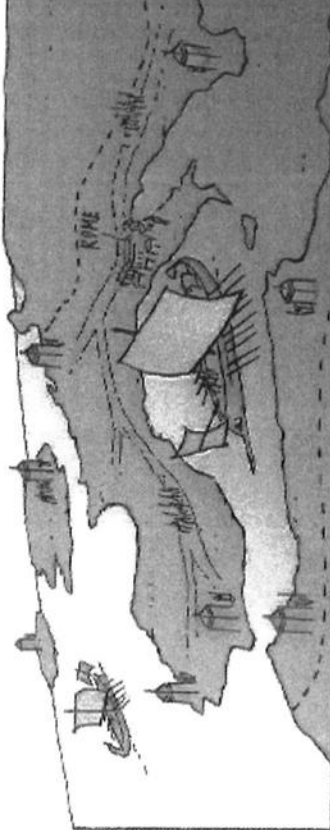
Les 2 Rome: een wereldstad

- Rome was de hoofdstad van het Romeinse Rijk.
- Rome had meer dan een miljoen inwoners. Het Forum was het middelpunt van de stad.
- In Rome woonden mensen in paleizen, villa's of huurkazernes.
- De Romeinen vervoerden water via aquaducten en riolen naar en uit de stad. In badhuizen hielden de mensen zich schoon.
- Spelen waren belangrijk in Rome. In het Colosseum waren gladiatorenengevechten. In Circus Maximus waren wagenrennen.

Les 3 De keizer en andere goden

- De Romeinen geloofden in veel goden. Jupiter was de belangrijkste god.
- De Romeinen geloofden ook in goden van andere volken en ze geloofden dat hun keizers goden waren.
- De Romeinen vervolgden christenen omdat deze mensen de keizer niet als god wilden vereren.
- Keizer Constantijn was de eerste christelijke keizer. Hij maakte van het christendom de enige godsdienst voor het Romeinse Rijk.

100 JAAR NA CHRISTUS HADDEN DE ROMEINEN EEN GROOT WERELDRYK.

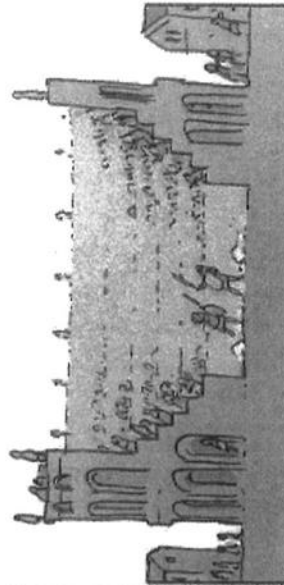
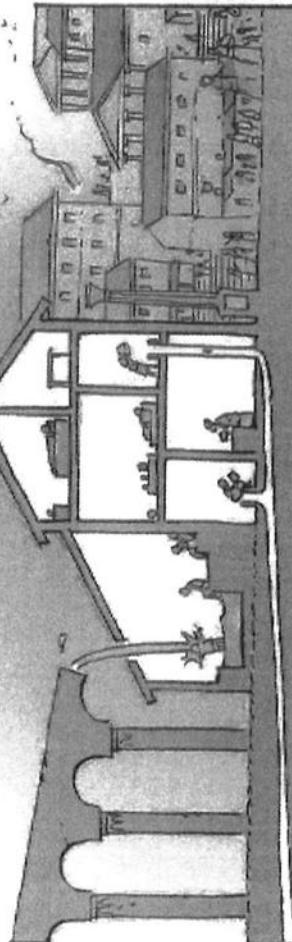

CAESAR WILDE DE LEIDER VAN
HET RIJK WORDEN.
HJ WERD VERMOORD.

KEIZER AUGUSTUS WAS DE EERSTE
KEIZER VAN HET ROMEINSE RIJK.
HJ ZORGDE VOOR VREDE.

IN DE HOOFDSTAD ROME WOONDEN MEER DAN EEN MILJOEN MENSEN.
ZE HADDEN AQUADUCTEN, RIJLEN EN BADHUIZEN.

IN HET CONGESTOM WILDEN ZE GLADIATORENGEVECHTEN.

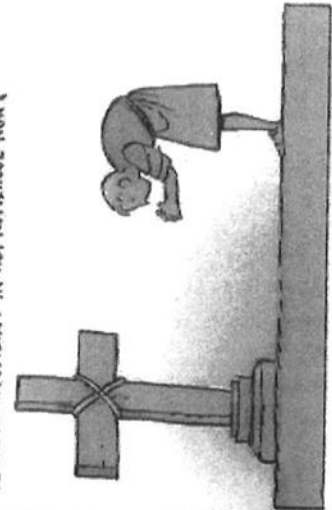
DE ROMEINEN GELOOFDEN IN VEEL GODEN.
ZE GELOOFDEN DAT OOK HUN KEIZERS GODEN WAREN.

ZE STRAFTE DE CHRISTENEN OMDAT ZIJ DE
KEIZER NIET ALS GOD WILDEN VEREREN.

KEIZER CONSTANTIJN MAakte VAN HET CHRISTENDOM
DE ENIGE GODSDIENST IN HET ROMEINSE RIJK.

STAP 2 Begrippen

Julius Caesar

Een Romeinse generaal. Julius Caesar veroverde veel gebieden voor het Romeinse Rijk. Hij wilde de leider van het rijk worden en werd daarom vermoord.

senaat

Het gebouw waarin door de leiders van Rome werd vergaderd. De senaat lag aan het Forum.

Augustus

De neef van Julius Caesar. Eigenlijk heette hij Octavianus. Hij werd de eerste keizer van het Romeinse Rijk. Sinds die tijd werd hij Augustus genoemd.

Pax Romana

Dit betekent Romeinse Vrede. De Romeinse soldaten zorgden ervoor dat er binnen de grenzen van het Romeinse Rijk rust en vrede was. Deze Romeinse vrede begon onder keizer Augustus.

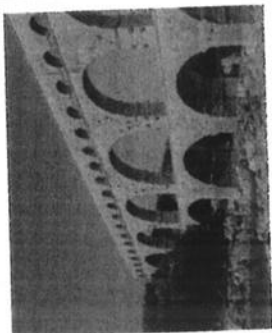
Forum

Een plein midden in de hoofdstad Rome. Het Forum was het hart van het Romeinse Rijk. Aan dat plein lagen alle belangrijke gebouwen.

aquaduct

Een soort brug van bogen. Bovenop lag een waterleiding. Met een aquaduct werd het water uit de bergen naar de stad vervoerd.

Colosseum

Het grootste stadion van het Romeinse Rijk. Hier ging je naar toe om gevechten te zien tussen mensen en wilde dieren. Of tussen gladiatoren.

gladiator

Iemand die was getraind om te vechten in het

Colosseum

of een ander stadion. Een gladiator vocht op leven en dood.

Jupiter

De belangrijkste god van de Romeinen. God van de hemel en bliksem.

christenen

Christenen geloven in één god, en in Jezus Christus als zijn zoon.

Thema 3 Het christendom

Samenvatting

Een onrustige tijd

Na de Romeinse tijd brak een onrustige tijd aan. Het Romeinse Rijk viel langzaam uit elkaar, door ruzie in Rome en oorlog aan de grenzen. Veel soldaten vertrokken uit het leger en daardoor waren veel grenzen onbewaakt. De Hunnen uit Azië trokken Europa binnen. De Germanen waren bang voor de Hunnen en sloegen op de vlucht. Waar de Germanen kwamen, sloegen andere volken weer op de vlucht. Zo ontstonden er volksverhuizingen.

In Rome maakten de Romeinen ruzie over wie er keizer mocht worden. Augustulus werd op zijn elfde jaar keizer, maar eigenlijk was zijn vader, een generaal, de baas van Rome. De Germaanse generaal Odoaker vermoordde de vader van Augustulus en zette de jongen gevangen. Odoaker, de Germaan, werd de baas van het Romeinse Rijk. Maar hij ging niet in Rome wonen, dus de stad werd niet meer beschermd door soldaten. Daarmee eindigde het Romeinse Rijk en begonnen de middeleeuwen.

Een van de grootste Germaanse stammen waren de Franken. Zij veroverden veel land en de eerste Frankische koning was Clovis. Nog beroemder werd de Frankische koning Karel de Grote. Hij heerste over een groot deel van Europa.

Kerk en klooster

De christenen werden steeds belangrijker in Europa. De baas van de christenen was de paus. De paus sloot een verbond met de Franken. Zo werden de christenen beschermd. De christenen bouwden kloosters, voor christenen die zich wilde terugtrekken uit de wereld. Het was in de middeleeuwen best moeilijk om een goed christen te zijn, er gebeurden veel dingen die van christenen niet mochten, zoals stelen en liegen. Veel vrouwen en mannen gingen in kloosters wonen. De nonnen en monniken leefden in aparte kloosters. Ze leefden volgens strenge regels. Ze moesten heel vaak bidden en heel hard werken. Kloosters werden aparte en veilige plekken in de wereld. De monniken probeerden mensen die nog geen christen waren, te bekeren. Zij vonden dat iedereen die andere goden vereerde dan God een heiden was. De monnik Willibrord kreeg een opdracht van de paus om naar Utrecht te gaan om de Friezen te bekeren. Hij woonde in een klooster in Utrecht en maakte tochten naar de Friezen. Het lukte hem om veel Friezen christen te maken. Bonifatius ging op reis om de Germanen te bekeren. Om te bewijzen aan de Germanen dat hun goden niet bestonden, hakte hij hun heilige eik om. Hij bekeerde veel Germanen. Uiteindelijk werd hij door de Friezen vermoord.

Het kloosterleven

Kloosters zagen er bijna allemaal hetzelfde uit. Binnen de dikke muren lag een kloostertuin. Rondom de tuin lagen kloostergangen, deze waren overdekt en zo konden de monniken en nonnen helemaal om de tuin heenlopen. De kerk binnen het klooster was het belangrijkste gebouw. Er was ook een refter, de eetzaal, en er waren kleine cellen waar de monniken of de nonnen sliepen. In het klooster werd hard gewerkt. Zo werden Romeinse boeken door de monniken overgeschreven. Zo bewaarden ze de ideeën van de Romeinen, maar ook van de christenen. De Italiaanse monnik Benedictus vond dat nieuwe kloosterlingen drie dingen moesten beloven aan God: armoede, kuisheid en gehoorzaamheid. Hij bedacht nog meer regels, zoals elke dag acht uur bidden, acht uur werken en acht uur rusten. Elke dag in het klooster verliep hetzelfde. De meeste kloosters namen de regels van Benedictus over. Nu nog steeds leven er kloosterlingen volgens zijn regels.

Les 1 Een onrustige tijd

- Het Romeinse Rijk viel langzaam uit elkaar, door ruzie in Rome en oorlog aan de grenzen.
- Germaanse stammen vluchtten voor de Hunnen en zorgden voor volksverhuizingen in Europa.
- De laatste keizer van Rome was Romulus Augustulus.
- Hij werd gevangengezet door een Germaanse generaal.
- Daarmee eindigde het Romeinse Rijk en begonnen de middeleeuwen.
- Pas in het jaar 800 kwam er weer een groot rijk. Karel de Grote van de Franken veroverde bijna heel Europa.

Les 2 Kerk en klooster

- In de middeleeuwen was de paus de leider van alle christenen. De paus sloot een verbond met de Franken.
- Zo werden de christenen beschermd.
- Christenen bouwden kloosters. Daar woonden nonnen en monniken. Kloosters werden veilige en belangrijke plekken in de wereld.
- Christenen noemden ongelovige mensen heidenen.
- Christenen wilden de heidenen bekeren. De monniken Bonifatius en Willibrord bekeerden veel Germanen.

Les 3 Het kloosterleven

- Kloosters zagen er bijna allemaal hetzelfde uit. Binnen de muren was een tuin met gebouwen eromheen.
- De kerk was het belangrijkste gebouw.
- Nonnen en monniken leefden in de kloosters.
- Ze moesten zich aan strenge regels houden.
- De monnik Benedictus bedacht regels die door veel kloosters werden overgenomen. Van Benedictus moest je arm, kuis en gehoorzaam zijn.
- Een dag in het klooster verliep altijd hetzelfde.
- Je vulde de dag met bidden, werken en rusten.

Begrippen

volksverhuizingen	De tijd waarin veel volken in Europa rondtrokken. Veel stammen waren op de vlucht voor de Hunnen. Daarbij joegen ze andere stammen ook op de vlucht.
Franken	Een Germaanse stam waar veel later Frankrijk naar vernoemd is. De Franken veroverden uiteindelijk bijna heel Europa.
Karel de Grote	Karel de Grote werd keizer in het jaar 800. Hij was leider van de Franken en beschermde de christelijke kerk in bijna heel Europa.
paus	De leider van alle christenen. De paus woont in Rome.
klooster	Een klooster is een gebouw dat van de wereld is afgesloten. Er wonen mensen die bidden, studeren en werken. Vrouwen en mannen hebben aparte kloosters, ze mogen niet samenwonen.
nonnen en monniken	De vrouwen en mannen die in een klooster leven en hun leven hebben gewijd aan God.
Bonifatius	Engelse monnik die Germanen bekeerde door een heilige boom om te hakken.
Willibrord	Engelse monnik die veel Friezen bekeerde tot het christendom.
heidenen	De christenen noemden iedereen die niet in hun God geloofde, een heiden. Omdat heidenen niet in God geloofden, konden ze niet naar de hemel volgens de christenen.
Benedictus	De monnik Benedictus bedacht nieuwe regels voor het klooster. Hij vond dat kloosterlingen moesten werken, eten en rusten. En dat ze moesten beloven arm, kuis en gehoorzaam te zijn.

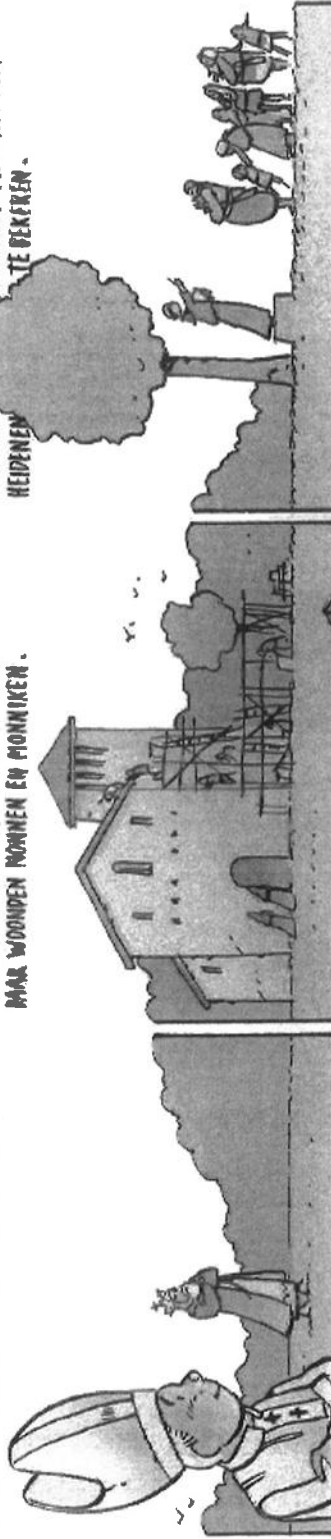
GERMAANSE STAMMEN VUCHTTEM VOOR DE HUNNEN. ZE ZORGDEN VOOR VOLKSVERHUIZINGEN IN EUROPA. ROND HET JAAR 800 VEROVERDE KARTEL DE GROTE DEEL VAN HET EUROPA.

KARTEL BESCHERMEDE DE PAUS EN DE CHRISTENEN.

DE CHRISTENEN BOUWDEN KLOOSTERS.
MAAR WOONDEN NIMMEN EN MONNIKEN.

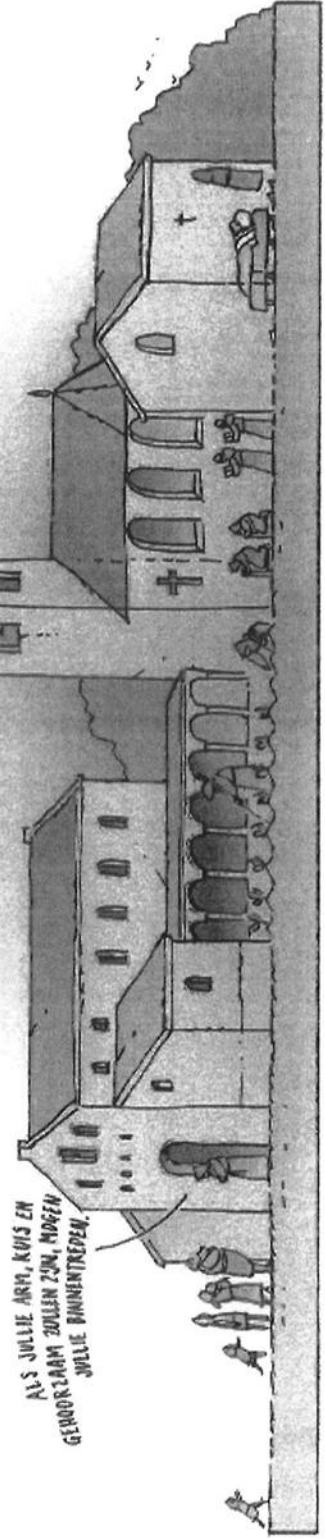
MONNIKEN
HEIDENEN
TE BEKEKEN.

OMMA ALLE KLOOSTERS ZAGEN ER METZELFDE VIT EN HADDEN DEZELFDE DAGINDELING : BIDDEN.

ALS JULIE ARM, KUIS EN
GEHOORTAAM ZULLEN ZIJN, MOGEN
JULIE BINNENTREDEN.

WERKEN, RUSTEN ...

Thema 4 Het leven in de stad

Samenvatting

Naar de stad!

Karel de Grote had een heel groot rijk. Hij kon niet overal tegelijk zijn, dus hij deelde zijn rijk in stukken. Hij vroeg graven en hertogen om ieder een stuk land te besturen. Toen Karel stierf, werd Lodewijk, zijn zoon, koning. Lodewijk had vier zoons die alle vier het land wilden besturen. Toen één zoon én Lodewijk stierven, kregen de broers nog meer ruzie. Ze verdeelden het rijk in drie stukken. Terwijl de koningszoons ruzieden, voeren de Vikingen Europa binnen. Dorpjes en stadjes werden vernield, het land werd niet beschermd. De graven en hertogen hadden genoeg soldaten en verjoegen de Vikingen. Zij gingen ook steeds meer dingen zelf beslissen, zonder overleg met de controleurs van de koning. Die controleurs kwamen bijna nooit meer langs. De graaf of hertog deelde hun land in stukjes en verdeelde het onder de ridders. Die vertelden hem af en toe hoe het ging. De vrouw van de graaf of hertog zorgde dat er genoeg te eten was in het kasteel en dat de belasting geïnd werd. Niemand dacht eraan dat het land van de koning was. De hertogen en de graven waren de baas en de rust in het land was weer teruggekeerd. De boeren, die niet meer mee hoefden te vechten, konden zich weer bezighouden met het land verbouwen. Er werden nieuwe dingen bedacht, zoals een nieuwe ploeg en een systeem om de grond met rust te laten. De nieuwe ploeg zorgde ervoor dat het werken op het land minder zwaar werd. Niet iedereen hoefde meer boer te zijn. Mensen trokken naar de stad.

Stadsleven

De steden werden rijker en groter, er trokken veel mensen naar toe. Het werd belangrijk om afspraken te maken. Als je spullen wilde verkopen, moest je eerst lid worden van een gilde: een vereniging van mensen met hetzelfde beroep. Bij een gilde maakte ze afspraken over de prijzen, ze spaarden geld voor zieke gildeleden en de gildemeester gaf les aan mensen die ook in het gilde wilden. De gilden waren erg rijk, ze bouwden mooie huizen, een soort clubhuizen.

De burgers in de stad betaalden veel belasting en mochten zelf weinig beslissen. Ze wilden stadsrechten. Die stadsrechten kregen ze van de graaf of hertog. De burgers kregen het recht om vrij te handelen, een stadsmuur te bouwen, belasting te heffen, wetten te maken en hun eigen munten te slaan. Er kwam een burgemeester om de stad te besturen, de schout en de schepenen waren de rechters van de stad en het vroedschap waren rijke burgers waarmee de burgemeester af en toe overlegde. Veel vrouwen kwamen terecht bij de schouten en de schepenen omdat zij verdacht werden van hekserij. Ze werd gewogen op de heksenwaag. Een vrouw die lichter was dan 50 kilo, was een heks, ze kon dan namelijk vliegen op een bezemsteel, dachten de mensen.

Geloven

Het christendom was in de middeleeuwen de belangrijkste godsdienst. De paus was de baas van het christendom, de bisschop was de baas van de kathedraal in een bepaald gebied en de priesters waren de leiders van een kerk in een dorp of stad. De kerk was het belangrijkste gebouw in het leven van mensen. Voor het jaar 1000 waren kerken lage stenen gebouwen met dikke muren en kleine ramen. Na de uitvinding van het gewelf konden de kerken hoger worden gebouwd. In de hoge muren kwamen grote ramen met gekleurd glas. Hoe hoger en mooier de kerk, hoe beter. Kunstenaars maakten schilderijen of glas in lood om de kerk te versieren. De afbeeldingen waren ook om de gewone mensen de Bijbelverhalen te vertellen. Gewone mensen konden namelijk niet lezen of schrijven. Als een stad zo'n prachtige kerk had, konden ze laten zien hoe rijk en hoe gelovig de stad was.

Begrippen

graven en hertogen	Mensen die in plaats van de koning een gebied bestuurden. Een graaf of hertog was van adel.
Vikingen	Een volk uit het noorden van Europa. Ze werden ook Noormannen genoemd.
gilde	Een vereniging of een club van mensen met hetzelfde beroep. In de middeleeuwen mocht je alleen je vak uitoefenen als je lid was van een gilde.
stadsrechten	De afspraken tussen de graaf of hertog en de burgers van de stad. Door de stadsrechten konden de burgers zelf beslissen over hun stad. In ruil betaalden ze de graaf of hertog geld.
schout en schepenen	Burgers die de stad bestuurden voor de hertog of graaf. Nadat de stad stadsrechten kreeg, werden zij de rechters.
vroedschap	Een groep rijke burgers die de burgemeester advies gaf. Ze bleven hun hele leven lid van de vroedschap.
heksenwaag	De plek waar een 'heks' werd gewogen. Zo werd bepaald of ze echt een heks zou zijn of niet.
rooms-katholieken	Christenen van wie de paus de leider is.
bisschop	Een bisschop bestuurde voor de paus een bepaald gebied. Zo'n gebied heet een bisdom.
kathedraal	Een extra grote en mooi versierde kerk. Een kathedraal is het centrum van een bisdom. De bisschop is er de baas.
gewelf	De boog die het gewicht van een dak kan dragen. Een belangrijke uitvinding. Zo konden kerken hoger worden. Er waren geen dikke muren meer nodig.

Les 1 Naar de stad!

- Karel de Grote verdeelde zijn rijk in stukken. Hij vroeg graven en hertogen om hem te helpen het land te besturen.
- De opvolgers van Karel kregen ruzie met elkaar. Terwijl zij vochten, vielen de Vikingen binnen.
- De graven en hertogen verjoegen de Vikingen. Ze werden steeds machtiger en trokken zich steeds minder van hun koning aan.
- De rust keerde terug. Het ging beter met het land. Er waren grotere oogsten. Niet iedereen hoefde meer boer te zijn. Mensen trokken naar de stad.

Les 2 Stadsleven

- Ambachtslieden moesten verplicht in een gilde. De leden van een gilde zorgden voor elkaar.
- De burgers betaalden veel belasting en mochten weinig zelf beslissen. Ze wilden stadsrechten! Die kregen ze van de graaf of hertog.
- Een burgemeester bestuurde de stad. Schout en schepenen deelden straffen uit.
- Veel vrouwen werden gestraft omdat ze heksen zouden zijn.

Les 3 Geloven

- Het christendom was de belangrijkste godsdienst.
- De paus en zijn bisschoppen waren de baas.
- Kerken en kathedralen vormden het hart van de stad.
- Met een hoge kerk liet je zien hoe rijk de stad was.
- Door de uitvinding van gewelven konden kerken veel hoger en lichter worden.
- Kunstenaars en beeldhouwers versierden de kerk met schilderijen en beelden die het verhaal van God vertelden.

STAP 2 Begrippen

graven en hertogen

Mensen die in plaats van de koning een gebied bestuurden. Een graaf of hertog was van adel.

Vikingen

Een volk uit het noorden van Europa. Ze werden ook Noormannen genoemd.

stadsrechten

De afspraken tussen de graaf of hertog en de burgers van de stad. Door de stadsrechten konden de burgers zelf beslissen over hun stad. In ruil betaalden ze de graaf of hertog geld.

schout en schepenen

Burgers die de stad bestuurden voor de hertog of graaf. Nadat de stad stadsrechten kreeg, werden zij de rechters.

vroedschap

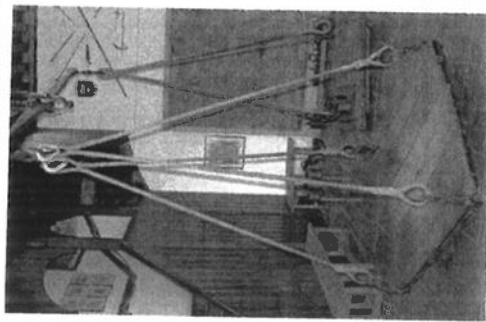
Een groep rijke burgers die de burgemeester advies gaf. Ze bleven hun hele leven lid van de vroedschap.

gilde

Een vereniging of een club van mensen met hetzelfde beroep. In de middeleeuwen mocht je alleen je vak uitoefenen als je lid was van een gilde.

heksenwaag

De plek waar een 'heks' werd gewogen. Zo werd bepaald of ze echt een heks zou zijn of niet.

rooms-katholieken

Christenen van wie de paus de leider is.

bisschop

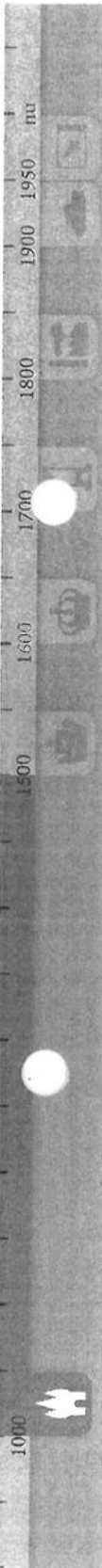
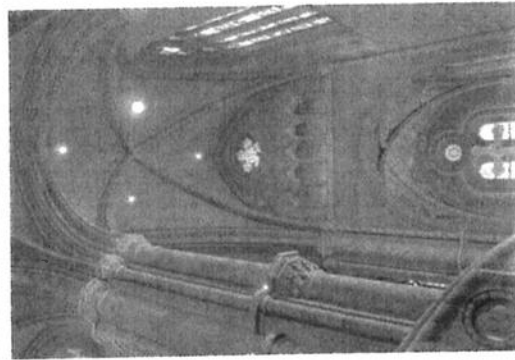
Een bisschop bestuurd voor de paus een bepaald gebied. Zo'n gebied heet een bisdom.

kathedraal

Een extra grote en mooi versierde kerk. Een kathedraal is het centrum van een bisdom. De bisschop is er de baas.

gewelf

De boog die het gewicht van het dak kan dragen. Een belangrijke uitvinding. Zo konden kerken hoger worden. En waren er geen dikke muren meer nodig.

KAROL DE GROTE VERDEELDE ZIJN LAND IN STUKKEN, DIE GRAVEN EN HERTOGEN GINGEN BESTUREN.

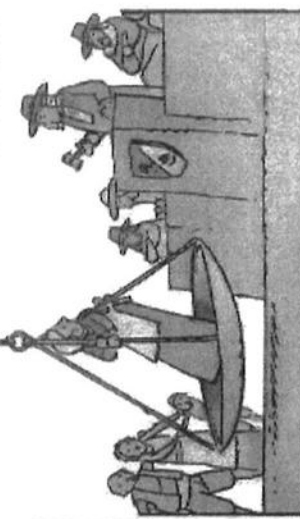
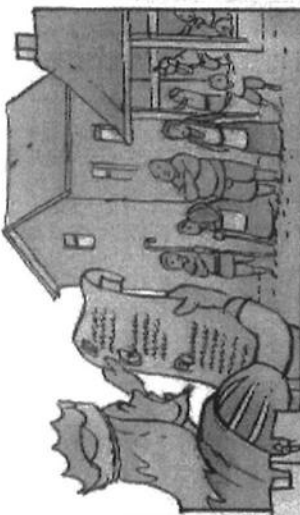
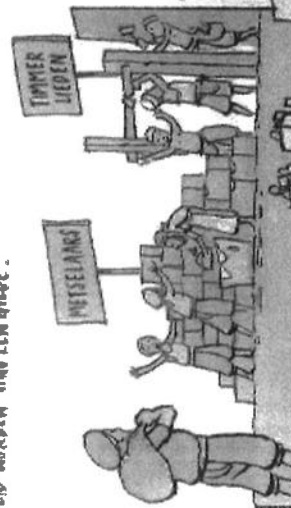

DE GRAVEN EN HERTOGEN
KRIJGEN STEEDS MEER MACHT.

VEEL BOEREN TROKKEN NAAR DE STAD OM LEEN ACHT
TE LEREN. IN DE STAD MOESTEN AMNACHTSLIEDEN
LID WORDEN VAN EEN GILDE.

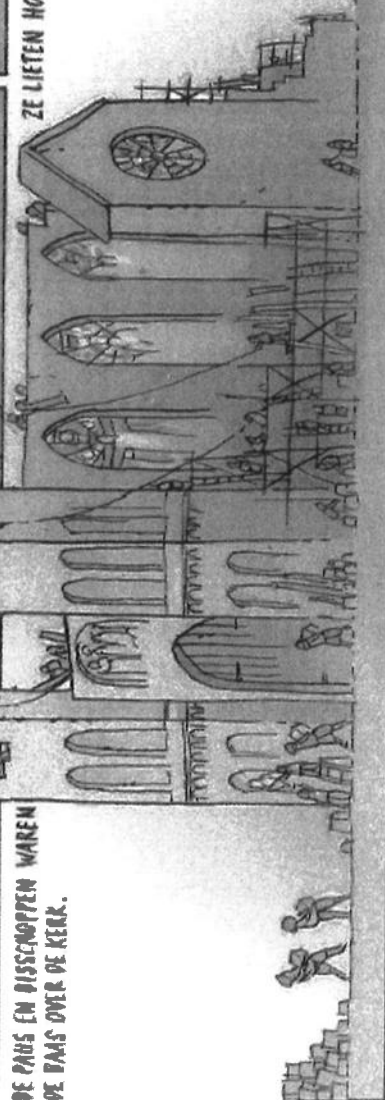
DE GRAVEN EN HERTOGEN GAVEN DE BURGERS STADSRECHTEN.
DAARVOOR MOESTEN ZE WEL BETALEN.

DE SCHOUT EN DE SCHEPEN DEELDEN DE STRAFEN UIT.
ZE STRAFEN VEEL VROUWEN OM DAT ZE HEKS ZOU DEN ZYN.

DE PABUS EN BISSCHOPPEN WAREN
DE BAAS OVER DE KERK.

ZE LIETEN HOGE KERKEN EN KATHEDRALEN BOUWEN.

SCHILPERS EN BEELDHOEWERS
VERHIEPEN DE KERK MET HUN KONST.

Thema 5 Een nieuwe tijd

Samenvatting

De kerk verandert

Rond het jaar 1500 reisden ontdekkingsreizigers naar andere landen, er kwamen steeds meer boeken en er werd gehandeld met etenswaren van buiten Europa. De wereld veranderde. Mensen hadden lang gedacht dat de aarde het centrum van alles was en dat de planeten en de zon om de aarde draaiden. Maar Copernicus geloofde dat de aarde om de zon draaide. Galileo Galilei ontdekte dat hij met een verrekijker kon bewijzen dat Copernicus gelijk had. De paus en de priesters geloofden wat in de Bijbel stond. Ze waren niet blij met geleerden die een ander verhaal vertelden. Maarten Luther was een geleerde priester, maar hij vond dat de priesters een heel ander verhaal vertelden dan in de Bijbel stond. In zijn tijd konden mensen aflaten kopen, dan kocht je vergeving voor je zonden. De kerk werd rijk door de verkoop van de aflaten. Maarten Luther vond dat het anders moest. Hij bedacht 95 regels voor de kerk. De paus vond dat geen goed idee en zei dat Luther een slecht katholiek was. Toen vertaalde Maarten Luther de Bijbel in het Duits, hij wilde dat iedereen de Bijbel kon lezen. Calvijn en Erasmus bedachten ook verbeteringen voor de katholieke kerk. Veel mensen volgden Luther of Calvijn. De aanhangers van Luther en Calvijn heetten protestanten. De paus probeerde ze tegen te houden, maar de protestantse kerk groeide.

De Beeldenstorm

Toen Karel V de baas werd over een heel groot rijk, waaronder Nederland, bedacht hij dat iedereen zich aan dezelfde wetten moest houden. In de Nederlanden benoemde hij stadhouders in elk gewest. Na Karel V erfde Filips II het rijk van zijn vader. Filips II vocht met de paus tegen de protestanten. Om oorlog te kunnen voeren verhoogde Filips II de belastingen. De mensen werden bozer en bozer. Margaretha van Parma was de landvoogdes van Filips II in de Nederlanden. Zij voerde zijn wetten uit. De mensen smeekten haar om de belastingen te verlagen, maar dat kon ze niet doen. Ze kon wel toestemming geven aan protestanten om kerkdiensten te houden in het open veld. Willem van Oranje, stadhouder in Holland, Zeeland en Utrecht, verzette zich tegen Filips II. Tijdens een kerkdienst in de open lucht ging het mis, de mensen werden woedend. Ze stormden een klooster binnen en sloegen alle beelden kapot. In veel andere steden gebeurde daarna hetzelfde. In veel kerken werd alles wat mooi was kapotgeslagen, dit heette de Beeldenstorm. Filips II stuurde een veel strengere landvoogd. En Willem van Oranje vluchtte naar Duitsland. Hij wilde daar een leger verzamelen om Filips te verslaan.

De opstand

Filips II wilde alle protestanten op laten pakken. Hij stuurde zijn beste generaal: de hertog van Alva. Alva stelde een speciale rechtbank in voor protestanten: de Raad der Beroerten. Hier werden protestanten gemarteld en gedood. Willem van Oranje vocht in Duitsland tegen de soldaten van Filips II. Willem van Oranje kreeg hulp van de geuzen: protestante vluchtelingen die als zeerovers leefden. Ze vielen andere schepen aan en de buit verkochten ze in de Engelse havens. Toen de geuzen in Engeland ook niet meer veilig waren, kwamen zij terug naar de Nederlanden, naar Texel. Maar het waaide te hard en de geuzen kwamen uit in Den Briel. Zij veroverden de stad met hulp van een burger. Steeds meer steden kozen de kant van de geuzen. Zij kozen Willem van Oranje als leider. De gewesten Groningen, Friesland, Overijssel, Gelre, Utrecht, Holland en Zeeland sloten een verbond om samen sterker te staan tegen Filips II. Filips II beloofde 25.000 gouden kronen aan degene die Willem van Oranje zou vermoorden. Willem van Oranje werd vermoord door Balthasar Gerards. Maar de gewesten

Les 1 De kerk verandert

- Rond 1500 werd de wereld groter: reizigers en geleerden ontdekten steeds meer over de wereld.
- Mensen namen niet meer zomaar aan wat de priesters vertelden. Maarten Luther bedacht 95 regels om de kerk te verbeteren.
- Calvijn en Erasmus bedachten ook verbeteringen voor de katholieke kerk. Veel mensen volgden Luther of Calvijn.
- De aanhangers van Luther en Calvijn heetten protestanten. De paus probeerde ze tegen te houden, maar de protestantse kerk groeide.

Les 2 De Beeldenstorm

- Keizer Karel V wilde de gewesten in de Nederlanden laten samenwerken. Hij benoemde stadhouders om de gewesten te besturen.
- Filips II volgde Karel V op. Hij verhoogde de belastingen en bestrafte de protestanten. Hij benoemde een landvoogdes om alle gewesten samen te besturen.
- De belangrijkste stadhouder was Willem van Oranje.
- Hij was het niet eens met Filips II.
- Boze protestanten vernielden kerken en kloosters tijdens de Beeldenstorm.

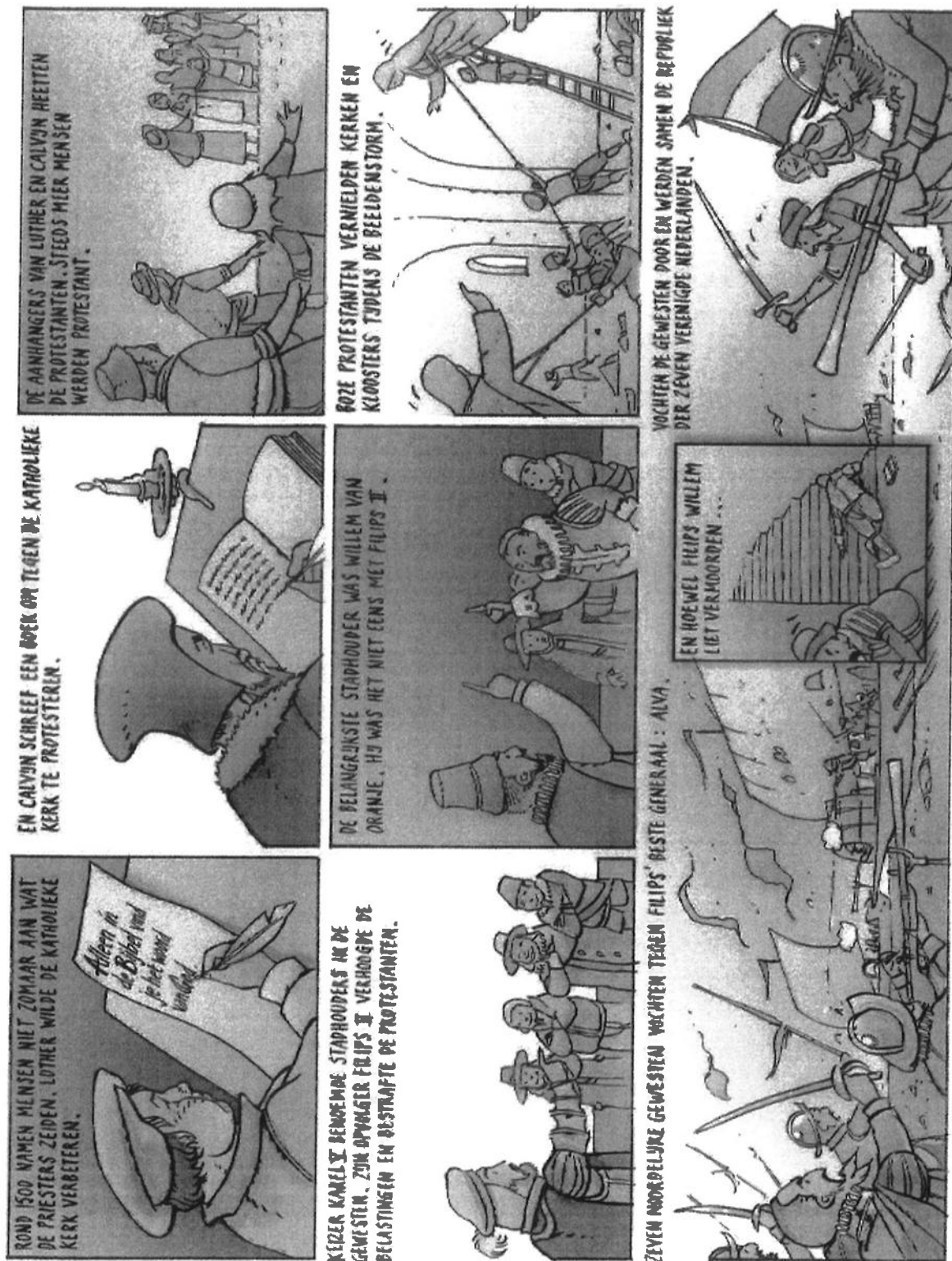
Les 3 De opstand

- Filips II wilde alle protestanten laten oppakken. Zijn beste generaal, Alva, moest dat doen.
- Willem van Oranje kreeg hulp van de geuzen. Dat waren protestantse vluchtelingen die als zeerovers leefden.
- Zeven noordelijke gewesten vochten samen tegen de Spanjaarden. Willem van Oranje was hun leider.
- Filips II liet Willem van Oranje vermoorden. Maar de gewesten bleven tegen Filips vechten. De gewesten werden samen de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden.

bleven vechten tegen Filips II. De twee zonen van Willem van Oranje namen de strijd over. Maar zij mochten geen koning worden. Samen werden de noordelijke gewesten de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Verschillende mensen bestuurden het land.

Begrippen

Maarten Luther	Een Duitse priester. Hij bedacht wetten om de kerk te verbeteren. Hij protesteerde vooral tegen de aflaten en de rijkdom van de paus.
aflaat	Een soort brief die door de kerk aan de mensen werd verkocht. Als je een aflaat kocht, dan werden je slechte daden je vergeven. Hoe groter je zonden, hoe duurder de aflaat.
Johannes Calvijn	Calvijn protesteerde net als Luther tegen de katholieke kerk. Hij was heel populair in Nederland.
protestanten	De aanhangers van Luther en Calvijn. Protestanten protesteerden tegen de paus en de rijkdom van de katholieke kerk. Ze wilden hun eigen kerk.
Erasmus	Nederlandse geleerde. Hij vond dat de rooms-katholieke kerk was afgedwaald van het ware geloof. Hij wilde dat iedereen zélf de Bijbel zou lezen.
Karel V	Keizer Karel V was de baas in de Nederlanden, Spanje, Oostenrijk, Tsjechië en delen van Italië. Hij benoemde stadhouders om de gewesten te besturen.
Filips II	De zoon van Karel V. Hij stuurde een landvoogd om de Nederlanden te besturen. Hij vervolgde de protestanten en verhoogde de belastingen. De mensen vonden hem veel te streng.
Willem van Oranje	De belangrijkste stadhouder van de gewesten. Willem van Oranje was protestant en een vijand van Filips II.
Beeldenstorm	In een zomer bestormden protestanten kerken en kloosters. Ze sloegen alle beelden kapot, uit protest tegen de rijke katholieke kerk.
geuzen	Protestante vluchtelingen die als zeerovers leefden. Eigenlijk is het woord een scheldwoord.
Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden	Een republiek is een land dat verschillende mensen samen besturen. De zeven noordelijke gewesten bestuurden samen de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden.

STAP 2 Begrippen

Maarten Luther

Een Duitse priester. Hij bedacht wetten om de kerk te verbeteren. Hij protesteerde vooral tegen de aflaten en de rijkdom van de paus.

Johannes Calvijn

Calvijn protesteerde net als Luther tegen de katholieke kerk. Hij was heel populair in Nederland.

protestanten

De aanhangers van Luther en Calvijn. Protestanten protesteerden tegen de paus en de rijkdom van de katholieke kerk. Ze wilden hun eigen kerk.

Erasmus

Nederlandse geleerde. Hij vond dat de rooms-katholieke kerk was afgedwaald van het ware geloof. Hij wilde dat iedereen zelf de Bijbel zou lezen.

aflaat

Een soort brief die door de kerk aan de mensen werd verkocht. Als je een aflaat kocht, dan werden je slechte daden je vergeven. Hoe groter je zonden, hoe duurder de aflaat.

Karel V

Keizer Karel V was de baas in de Nederlanden, Spanje, Oostelijk, Tsjechië en delen van Italië. Hij benoemde stadhouders om de gewesten te besturen.

Filips II

De zoon van Karel V. Hij stuurde een landvoogd om de Nederlanden te besturen. Hij vervolgde de protestanten en verhoogde de belastingen. De mensen vonden hem veel te streng.

Willem van Oranje

De belangrijkste stadhouder van de gewesten. Willem van Oranje was protestant en een vijand van Filips II.

Beeldenstorm

In een zomer bestormden protestanten kerken en kloosters. Ze sloegen alle beelden kapot, uit protest tegen de rijke katholieke kerk.

geuzen

Protestantse vluchtelingen die als zeerovers leefden. Eigenlijk is het woord een scheldwoord.

Republiek der Zeven

Verenigde Nederlanden. Een republiek is een land dat verschillende mensen samen besturen. De Zeven noordelijke gewesten bestuurden samen de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden.